

РОЗДІЛ IV

Пам'яткознавство. Етнографія

УДК 94 (477.8)

Андрій Червінський

Пам'ятки сакральної архітектури Прикарпаття: проблеми обліку й збереження

У статті проаналізовано ситуацію, що склалася на Прикарпатті з охороною пам'яток сакральної архітектури. З'ясовано причини, які зумовлюють погіршення стану збереження пам'яток сакрального мистецтва, описано набутий досвід і визначено подальші шляхи розв'язання окресленої проблеми. Актуалізовано увагу дослідників на проблемах щодо їх збереження та занесення до міжнародного реєстру ЮНЕСКО.

Ключові слова: пам'ятки, сакральна архітектура, облік, реєстрація, збереження, дерев'яні церкви, пам'яткоохоронна діяльність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність заявленої в назві статті проблеми визначається в національно-культурній та науково-теоретичній площинах. Прикарпаття належить до регіонів України з найвищим рівнем зосередження пам'яток сакральної архітектури, передусім дерев'яних церков. Однак їхня чисельність наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. продовжувала зменшуватися під впливом як об'єктивних природних, так і суб'єктивних антропогенних факторів. В обох випадках головні причини такого становища полягають у недосконалії пам'яткоохоронній діяльності державних органів, громадських інституцій, місцевих церковних громад. Його виправленню може сприяти виважений науковий аналіз ситуації, що склалася, та узагальнення досвіду й визначення перспектив розв'язання цієї проблеми.

Аналіз досліджень цієї проблеми. До вивчення проблеми збереження пам'яток сакрального мистецтва зверталось чимало сучасних українських учених і краєзнавців (В. Вечерський, У. Головчанська, В. Грабовецький, М. Фіголь, М. Ходан, З. Царик та ін.), які зосереджували увагу на втрачаних пам'яток сакральної архітектури на різних етапах історичного розвитку.

Зважаючи на такі обставини, ставимо за мету статті з'ясування ситуації, що склалася на Прикарпатті з охороною пам'яток сакральної архітектури, причин, які зумовлюють її погіршення та вивчення набутого досвіду й визначення шляхів розв'язання проблеми.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Об'єктом дослідження є пам'ятки сакральної архітектури на Прикарпатті. Предмет дослідження – охорона культурної спадщини України.

Культові споруди відображають художньо-естетичні позиції та особливості духовної культури поліетнічного населення Прикарпаття (ідеться про територію Івано-Франківської області) останніх сторіч. У 2010 р. тут під охороною держави перебувало 587 пам'яток сакральної архітектури (122 – національного значення), зокрема 446 церков, 88 дзвіниць, 31 костел, сім синагог, шість келій і палат духівництва, сім монастирів і дві каплиці [29]. Майже всі вони були передані у власність або користування релігійним громадам, на які переклали обов'язки з дотримання чинного законодавства щодо їхньої експлуатації та проведення ремонтно-реставраційних робіт [8].

Із-поміж мурованих церков, пам'яток сакральної архітектури найціннішою є церква св. Пантелеймона у с. Шевченково Галицького району — єдиний наземний храм княжої доби на Прикарпатті, що зберігся до наших днів. Цю монументальну хрестоподібну споруду зі зразками вишуканої різьби й численними рисунками та графіті на стінах звели 1194 р. з білого пісковика в романо-візантійському стилі. Комплекс собору має визначну багатовікову історію, зокрема зазнав численних пошкоджень і

перебудов у XVI, XVII й на початку XIX ст. Він зберіг сучасний зовнішній вигляд після реставрації 1926 р. [25, с. 74–78]. У серпні 1992 р. тут відновили богослужіння, а в процесі підготовки до 1100-річчя заснування Галича провели ремонтно-реставраційні роботи під керівництвом львівського архітектора І. Могитича, які завершили в 1998 р. Нині храм увиразнює риси галицької архітектури школи княжої доби. На території Національного заповідника «Давній Галич» у належному стані зберігаються й інші цінні пам'ятки сакральної архітектури – церква Успіння Пресвятої Богородиці, каплиця св. Василя Великого, церква Різдва Христового, церква св. Миколая, церква св. Параскеви, костел кармелітів, дзвіниця храму св. Пантелеймона (1611 р.) [19]. У день Водохреща 1998 р. у с. Крилосі, під час святкування 1100-ліття Галича, урочисто освятили відбудовану львівськими реставраторами пам'ятку історії місцевого значення Княжу криницю, яка, згідно з переказами, зцілювала поранених і надавала снаги оборонцям столиці Галицького князівства [25].

Унікальні споруди сакральної архітектури мають складну кількасотрічну історію, а їхнє відродження відбувалося спільними зусиллями релігійних громад, громадських організацій, органів влади, меценатів. Яскравим свідченням цього є відновлення однієї з перлин сакральної архітектури Прикарпаття Церкви св. Миколая в м. Городенці (1879 р.). Після Другої світової війни храм закрили, вівтар та ікони знищили, тож кілька десятиріч його використовували під торговий склад. За підтримки ієрархів УГКЦ відновлення святині ініціювала і фінансувала громада Фільваркового Кута, де діяли церковні братство і сестринство. Спершу закупили дзвони (1991 р.), потім освятили храм (травень 1992 р.), установили скульптуру св. Миколая (1993 р.), виготовили і встановили два місійні хрести, а в 1994–1995 рр. провели комплексні ремонтно-реставраційні роботи. У червні 1997 р. освятили оновлений храм, а з нагоди його 125-ліття виготовили ковану браму й огорожу. Меценати подарували чимало ікон, із-поміж них – образ св. Миколая початку XIX ст. Храм прикрасили вишивками ручної роботи [3]. Цей випадок увиразнює типову тенденцію, коли церковно-релігійні мотиви ставали основою комплексного відновлення храмів, що забезпечувало їхню реставрацію, ремонт та повнокровне функціонування як духовних осередків.

Сказане стосується пам'яток, що належали громадам різних віросповідань. Наприклад, католицький костел у с. Бистриці Надвірнянського району збудували в 1910 р. як богослужбну каплицю. Старожили переповідають, як під час атеїстичної кампанії наприкінці 1950-х років один із мешканців села зняв з нього хрест і того ж дня загинув. Відтак споруду використовували під клуб, потім – магазин, кафе. Відродження розпочалося після її передачі місцевій релігійній громаді УГКЦ: 2000 р. приміщення реставрували, повернули попереднє планування, провели ремонт, забезпечили всім необхідним для проведення богослужінь [16].

Однак далеко не всі пам'ятки церковної архітектури надаються до відновлення. Так, зведена громадою християн-євангелістів у 1932 р. у с. Горохолино Богородчанського району німецька мурована кірха з червоної цегли у формі базилики із півкупольним дахом використовувалася за призначенням десять років. Коли в 1950-х рр. її пристосовували під колгоспний гараж, то розібрали частину вівтаря, зробивши широкі двері [1, с. 17–21]. Це унеможливило повернення пам'ятці первісного вигляду.

Унікальні пам'ятки церковної архітектури XVIII ст. зосереджені в м. Івано-Франківську, їхнє відродження розпочалося наприкінці 1980-х рр. і також супроводжувалося значними труднощами. Костел-усипальниця Непорочного зачаття Діви Марії (найдавніша сакральна й архітектурна споруда міста) зводився в 1672–1703 рр., але вже через тридцять років на ньому з'явилися тріщини, тож упродовж двох наступних сторіч час від часу його зміцнювали. Із 1980 р. у костелі розміщується обласний художній музей із багатю колекцією сакрального мистецтва. Відтоді й до 1993 рр. тривали внутрішні реставраційні роботи, коли розчистили з-під побілки розписи, а у 2000–2001 рр. відновили зовнішній вигляд святині включно з відбудовою зруйнованої 1964 р. дзвіниці у стилі бароко. Проте 2009 р. на стінах із вівтарної сторони споруди знову з'явилися великі тріщини. Звернення керівництва музею до Міністерства культури та облради щодо виділення коштів для обстеження пам'ятки не дали результатів. На її утримання потрібно близько 1,6 млн грн на рік, а фактично виділяється у 5–6 разів менше. Причини її руйнування чиновники пояснюють повеннями, але насправді дається взнаки інтенсивна забудова середмістя з використанням сучасних технологій [5, с. 32–33; 12].

Зусиллями релігійних громад у належному стані зберігаються інші сакральні споруди міста. Так, Святовоскресенський кафедральний собор – пам'ятку архітектури XVIII ст. – реставрували ще в 1987–1988 рр. до 1000-річчя Хрещення Русі, а в січні 1990 р., за рішенням облвиконкому, його передали УГКЦ [5, с. 35]. Вірменський костел у стилі пізнього бароко після пожежі 1868 р. зазнав невдалої реставрації, що змінила його зовнішній вигляд. У 1965–1980 рр. приміщення використовували під геологічний, а потім – атеїстичний музеї, а «реставраційні» роботи 1971 р. знову спотворили його внутрішній інтер'єр, що зберігався з кінця XIX ст. Після передачі в 1990 р. православній громаді УАПЦ пам'ятці намагалися повернути первісний вигляд, але ґрунтовних ремонтно-реставраційних робіт не проводилося [5; 6, с. 35].

Безцінним культурним скарбом є дерев'яні церкви, що як об'єкти пам'яткоохоронної діяльності перебувають у найважчому становищі. Науково опрацювавши та уклавши каталог 2,5 тис. дерев'яних церков, дзвіниць, каплиць Галичини, доктор мистецтвознавства М. Драган стверджує: «...маємо найкраще і найбагатше дерев'яне будівництво в Європі». При цьому, згідно з офіційними даними управління культури ОДА, на 2010 р. на Івано-Франківщині 129 дерев'яних церков – пам'яток сакральної архітектури місцевого й національного значення – вимагали негайних ремонтно-реставраційних робіт, а окремі з них перебували в загрозово-аварійному стані [4]. За 20 років незалежності в області згоріло 19 дерев'яних церков через порушення правил експлуатації електрообладнання та необережне користування свічками. Ще 12 храмів громади самовільно розібрали через аварійний стан конструкцій [7; 13].

Дослідники галицької сакральної архітектури стверджують, що на початку XX ст. на західно-українських землях нараховувалося 3,4 тис. церков, зокрема 2,5 тис. дерев'яних. Із них на 1996 р. збереглося 1367 храмів, зокрема 400 – на Івано-Франківщині [20]. У працях В. Вечерського [2, с. 124–128] і З. Царика [28, с. 69–81] з'ясовано обставини зникнення церков за радянського періоду, коли їх нищили з ідеологічних мотивів. Однак цей процес продовжується і за доби незалежності, але вже через бездіяльність органів влади та байдужість громадськості. Таким чином були втрачені унікальні Миколаївська церква (1761 р.) у м. Долині (зруйнована 1967 р.); знаменита церква Параскеви П'ятниці з дзвіницею (1718 р.) у с. Космач Косівського району, де знімали фільм «Тіні забутих предків» С. Параджанова [28, с. 124].

Матеріали преси та архівів громадських організацій дають змогу скласти «мартиролог» не лише зниклих церков, але й втрати їхньої автентичності як пам'яток історії та архітектури. Причини цього явища носять об'єктивний та суб'єктивний характер. Під дією природних чинників руйнуються і втрачають свою несучу здатність конструкції дерев'яних церков, які прогнивають та уражаються біологічними шкідниками. Порушуючи чинне законодавство, громади оббивали дерев'яні церкви бляхою, замінювали на куполах дерев'яні гонти на сучасні покрівельні матеріали, що спотворювало первісний вигляд пам'яток. Старовинні ікони та іконостаси часто перемальовувалися чи замінювалися на нові «гарніші» або ж покривалися блискучою плівкою. Утрачалася автентика через непоодинокі факти обмуровування дерев'яних храмів (церква 1853 р. у с. Делевій Тлумацького району та ін.) [7; 18].

За таких обставин статус пам'яток утратило чимало церков, що мали по сто й більше років. Важко однозначно оцінити державну пам'яткоохоронну політику в цій сфері. Вивчаючи проблему, відділ державної служби охорони культурної спадщини відзначав, що передача храмів у підпорядкування церковних громад, з одного боку, позитивно позначилася на їх загальному стані й збереженні. З іншого, не проведено належну роз'яснювальну роботу про важливість цієї справи, тому старовинні храми «реставровувалися» й «перероблялися» в «аматорський спосіб» за «місцевими смаками» [29]. Загалом простежується намагання офіційних структур перекласти відповідальність за збереження дерев'яних храмів на місцеві громади. Головна ж причина такого становища полягає в недофінансуванні галузі охорони культурної спадщини, через що державні органи не могли здійснити навіть паспортизацію пам'яток сакральної архітектури, а сільські ради, тим паче, не мали змоги із власних бюджетів забезпечувати проведення їх ремонту й реставрацію.

Зусилля державних органів і громадських організацій не завжди були ефективними та достатніми для розв'язання проблеми. Так, Національна спілка краєзнавців провела дві спеціалізовані наукові експедиції для визначення стану старовинних дерев'яних храмів на Львівщині й Дніпропетровщині. За її результатами розробили загальнонаціональну програму збереження та охорони сакральних

пам'яток, на основі якої, за дорученням Міністерства культури і туризму, ухвалено «Обласну програму проведення невідкладних ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках дерев'яної сакральної архітектури на 2008-2013 рр.» [4]. Ці документи передбачали здійснення повної інвентаризації дерев'яних церков та складання уніфікованого індивідуального пам'яткоохоронного документа, проведення комплексних ремонтно-реставраційних робіт та забезпечення сигнально-охоронних і протипожежних заходів. Зокрема, на Івано-Франківщині передбачалося виділити 8,5 млн грн. На виконання цієї програми виготовлено проектну документацію на реставрацію понад десяти храмів області, однак їх не реалізовували через відсутність коштів. [8].

У ситуації, коли державні пам'яткоохоронні органи через брак фінансових ресурсів виявлялися неспроможними забезпечувати в повному обсязі проведення ремонтно-реставраційних робіт, значний тягар із реалізації цієї справи взяли на себе місцеві громади. Характерним яскравим прикладом тут слугує Снятинщина, про що свідчить дослідження В. Харитона, Я. Романюка, Д. Чабана. У ньому описано історію й сучасний стан близько 60 церков цього духовного центру Покуття, причому більшість з них становлять дерев'яні храми ХІХ ст. [27, с. 48–218]. Воно дає змогу так представити ці процеси та тенденції, які загалом відображають зміст відповідного напрямку пам'яткоохоронного руху на Прикарпатті.

Отож більшість церков Снятинщині були закриті радянською владою на початку 1960-х рр., їхні іконостаси розібрані та передані до районних центрів чи знищені. У 1989–1990 рр. місцеві громади розпочали їх відновлення: ремонтували куполи, покрівлі, підлоги; реставрували іконостаси, розписи тощо. Згідно з рішеннями Івано-Франківської облради й ОДА, у 1994–1996 рр. відбулася передача храмів у власність громад УГКЦ, УПЦ (КП), а також їх освячення. Друга половина 1990-х рр. – початок ХХІ ст. позначилися «другою хвилею» більш ґрунтовних ремонтно-реставраційних робіт: укріплювали фундаменти та стіни; проводили електрику; реконструювали вівтарі, добудовували ризниці, позолочували хрести, перекривали бляхою. Також упорядковували церковні подвір'я (викладали доріжки бруківкою; іноді підводили водогони, здійснювали газифікацію, облаштовували парове опалення). Зусиллями місцевих художників і майстрів забезпечувалися зовнішні й внутрішні реставраційні роботи, розписували стіни. Паралельно відновлювали й інші пам'ятки архітектури та традиційні ландшафти: парохіяльні будинки, чимало з яких належить до останньої третини ХІХ ст., вхідні арочні брами, давні хрести скасування панщини; каплиці Пресвятої Богородиці тощо. Важливу роль у відновленні сакральних споруд відігравали церковні братства, сестринства, хори та інші самодіяльні об'єднання, які таким чином спричинялися й до їх збереження як пам'яток історії та архітектури. Їх ушануванню як об'єктів культурної спадщини сприяли організація духовних місій, а також прощі, храмові свята й інші церковно-релігійні заходи, коли освячувалися хрести-пам'ятники, каплиці, пам'ятні знаки, зокрема на честь 400-річчя Берестейської унії, тощо.

Окреслені процеси і явища, які можна екстраполювати на інші райони Прикарпаття, неоднозначно позначилися на збереженні церковних споруд. З одного боку, така жертвна діяльність релігійних громад урятувала від повної руйнації десятки старовинних храмів та інших пам'яток сакральної архітектури; з іншого – вона здійснювалася без участі професійних архітекторів, реставраторів і, в кращому випадку, здібними самодіяльними майстрами й художниками. Це не забезпечувало збереження автентичності сакральних споруд, чимало з яких після такої «реконструкції» втрачали ознаки пам'яток.

Зазначені процеси сприяли будівництву нових сакральних споруд, чимало з яких зараховуються до пам'яток сакрального мистецтва. У багатьох селах зводили дерев'яні церкви за давніми традиціями, для чого запрошували професійних архітекторів та народних майстрів Гуцульщини й Покуття [10].

Культурна цінність дерев'яних церков Галичини як пам'яток історії та архітектури одержала міжнародне визнання. Це виявилось в їх номінуванні як кандидатів на занесення до списку Міжнародної спадщини ЮНЕСКО. У січні 2010 р. міністри культури України та Польщі виступили зі спільною заявою про внесення до нього 16 дерев'яних церков ХVІ–ХІХ ст. Їх обирали із 44 дерев'яних храмів бойківського, гуцульського, галицького, лемківського типів. Від України переможцями стали чотири сакральні пам'ятки у Львівській (у с. Потеличі, м. Дрогобичі, с. Жовкві, с. Маткові) та по дві – у Закарпатській (у с. Ясіні, с. Ужку) й Івано-Франківській (у м. Рогатині, с. Нижньому Вербіжі) областях [24].

Одним із найстаріших в Україні дерев'яних храмів вважається рогатинська церква Святого Духа, що є філіалом обласного художнього музею. До речі, дату її зведення – 1490 р. – уточнив львівський учений А. Кутний, бо донедавна її датували 1598 р. Вона перебуває в найкращому стані та зберегла автентичний вигляд завдяки проведеним реставраційним роботам. 2008 р. завдяки виділенню Міністерством архітектури й містобудування 500 тис. грн замінили гонтове покриття (окрім куполів), стіни покрили антикорозійною речовиною, відновили різьблення кількох вікон. Святодухівську церкву прикрашають ікони XVI–XIX ст. та один із найдавніших в Україні бароковий іконостас XVII ст., окремі елементи якого з іконами Архангела Михаїла та Мелхи-седека експонувалися ще в 20-х рр. XIX ст. на Міжнародній художній виставці у м. Відні. Восени 2009 р. Нацбанк України випустив пам'ятну монету номіналом 10 гривень «Церква Святого Духа в Рогатині» зі стилізованим зображенням церкви та храмової ікони XVI ст. «Зішестя Святого Духа на апостолів» [4; 21; 23]. Найоригінальнішою культовою спорудою регіону є храм Різдва Пресвятої Богородиці (1808 р.) у с. Нижній Вербіж на Коломийщині. Він вражає величчю та неймовірною архітектурою. П'ятиверху споруду в гуцульському стилі збудували без жодного цвяха. Однак вона втратила автентичність, оскільки на початку 1990-х рр. інтер'єр оббили бляхою [4; 23; 24]. До списку номінантів ЮНЕСКО могла потрапити ще одна унікальна споруда – церква Благовіщення у м. Коломиї (1587 р.). Утім, вона стала прикладом недолугого ставлення до національної культурної спадщини. Через незадовільний стан до списку номінантів цієї організації не включили й церкви Різдва Пресвятої Богородиці (1615 р.) у с. Ворохті, хоча на ній, як і на місцевому Благовіщенському храмі, замінили гонтове покриття. Проте вони зберігають статус пам'яток національного значення.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, проблема обліку та збереження пам'яток сакральної архітектури на Прикарпатті є надзвичайно важливою, але розв'язується з великими труднощами. Слід урахувати, що дерево не довговічний матеріал, так що зведені не лише 400–500, а й 150–200 років назад церкви є безцінним надбанням українського народу. Однак вони зникають через пожежі, аварійний стан несучих конструкцій, а також утрачають статус пам'яток унаслідок неякісних «реставрацій». За умов, коли державні структури через брак фінансування неспроможні забезпечити належний рівень відновлювальних та ремонтно-реставраційних робіт, ці функції перебирають на себе місцеві церковні громади, які розв'язують проблему власними організаційно-фінансовими ресурсами. Проте ця відповідальна діяльність переважно здійснюється в «аматорський» спосіб, без залучення фахових архітекторів і реставраторів. Тому державні пам'яткоохоронні органи повинні не лише перекладати відповідальність на місцеві громади за збереження пам'яток сакральної архітектури, а й надавати їм у цьому необхідну допомогу. Подальші наукові розвідки пов'язуємо з проблемою сертифікації та реєстрації пам'яток сакрального мистецтва.

Джерела та література

1. Аліман І. Горохолина. Історичні нариси, спогади, публіцистика / І. Аліман, М. Возняк, В. Бабій, Я. Треф'як. – Івано-Франківськ, 2004. – 247 с.
2. Вечерський В. В. Втрачені святині / В. В. Вечерський. – К. : Техніка, 2004. – 176 с.
3. Відродження святині 1879–2009. Церква св. Миколая в Городенці / упор. В. Никифорук. – Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2009. – 14 с.
4. Войцеховська М. Культура без кон'юктури / М. Войцеховська // Вечірній Івано-Франківськ. – 2010. – 22 квіт.
5. Головчанська У. Івано-Франківськ (пам'ятки, історія) // У. Головчанська, О. Шокалюк. – Івано-Франківськ, 2002. – 92 с.
6. Грабовецький В. Івано-Франківськ в пам'ятках історії та культури / В. Грабовецький, Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001. – 130 с.
7. За 20 років на Прикарпатті згоріло 19 дерев'яних церков // Відлуння Віків: Український пам'яткоохоронний Інтернет-ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pamjatky.org.ua/>
8. Івасів Р. Скарби народу – обтяжлива ноша? / Р. Івасів // Галичина. – 2009. – 2 лип.
9. Головей В. Ю. Сакральне в мистецтві: проблеми образотворчої репрезентації : монографія / В. Ю. Головей. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 420 с.
10. Король Данило Галицький у пам'ятках історії та культури / Авт. проекту і упоряд. Б. Гаврилів, І. Миронюк. – Івано-Франківськ, 2009. – 176 с.
11. Маляренко Ф. Некультурне обличчя Івано-Франківська / Ф. Маляренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://paralleli.if.ua.news/>

12. На Івано-Франківщині за останні 20 років згоріло 19 дерев'яних церков // Захід. – 2011. – 15 верес.
13. Каплицю Івано-Франківській громаді подарував «Крок» // Галичина. – 2000. – 16 груд.
14. Обласна програма проведення невідкладних ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках дерев'яної сакральної архітектури на 2008–2013 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.orada.if.ua/>
15. Пам'ятка світового значення // Вечірній Івано-Франківськ. – 2010. – 22 квіт.
16. Поточний архів науково-редакційного відділу «Звід пам'яток історії та культури України. Івано-Франківська область» (далі: Поточ арх. наук.-ред. від.) Звіти відряджень в Надвірнянський район. Звіт про відрядження 5 жовтня 2008 р. З.Федунківа – арк. 71–72.
17. Поточ арх. наук.-ред. від. Звіти відряджень в Надвірнянський район. Звіт про виконану роботу в с. Лісна Тарновиця Надвірнянського району Олійник М. 5 груд. 2008 р. – арк. 51.
18. Проблеми збереження та використання пам'яток культурної спадщини – серед обласних пріоритетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/>
19. Реєстр об'єктів культурної спадщини України збільшився на кілька одиниць з Прикарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://firtka.if.ua>
20. Слободян В. Каталог існуючих дерев'яних церков України і українських етнічних земель // Вісник. Укрзахідпроектрест. – Ч. 4. – Львів, 1996. – С. 74–159.
21. Стримують галузевий розвиток фінансові крихти бюджетного столу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/>
22. Стародавні храми втрачають автентичність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.religion.org.ua/zmi>.
23. Тугай Л. Українська сакральна спадщина – одна з найкращих в Європі / Л. Тугай // Галичина. – 2011. – 6 січ.
24. У спадщину ЮНЕСКО // Галицька Просвіта. – 2010. – 14 січ.
25. Фабрика Р. Освячено княжу криницю / Роман Фабрика // Галичина. – 1998. – 22 січ.
26. Фіголь М. Мистецтво Стародавнього Галича / М. Фіголь. – К. : Мистецтво, 1997. – 227 с.
27. Харитон В. Духовні святині Снятинщини: Пам'ятки церковного будівництва з останньої чверті XVII – до поч. XXI ст. / Василь Харитон. – Снятин : Прут Принт, 2004. – 242 с.
28. Царик З. 100 втрачених дерев'яних церков Західної України / З. Царик. – Львів : МФ, 2004. – 298 с.

Червинский Андрей. Достопримечательности сакральной архитектуры Прикарпатья: проблемы учета и хранения. Актуальность заявленной в статье проблемы определяется национально-культурной и научно-теоретической плоскостях, ведь Прикарпатья относится к регионам Украины с уровнем сосредоточения памятников сакральной архитектуры, прежде всего деревянных церквей. В статье анализируется ситуация, сложившаяся на Прикарпатье с охраной памятников сакральной архитектуры. Указывается на то, что культовые сооружения отражают художественно-эстетические позиции и особенности духовной культуры полиэтничного населения Прикарпатья, выясняются причины, обуславливающие ухудшение состояния сохранности памятников сакрального искусства, описывается приобретенный опыт и определяется дальнейшие пути решения обозначенной проблемы, актуализируется внимание исследователей на проблемах по их сохранению и занесению в международный реестр ЮНЕСКО.

Ключевые слова: достопримечательности, сакральная архитектура, учет, регистрация, хранение, деревянные церкви, памятникоохранная деятельность.

Chervinskii Andriy. The Attractions Sacred Architecture Carpathians: Problems Registration and Preservation. Relevance of the article stated the problem is defined in the national-cultural, scientific and theoretical terms, as belonging to the Carpathian regions of Ukraine with the highest concentration of monuments of sacral architecture, especially wooden churches. This article analyzes the situation of the Carpathian protected monuments of sacral architecture. The author points out that religious buildings reflect the artistic and aesthetic positions and characteristics of spiritual culture multiethnic population Carpathians, ascertain the causes that lead to the deterioration of the conservation of sacred art, describes the lessons learned and identifies further outlined solutions to problems updates the attention of researchers on issues concerning their safety and entering the international UNESCO register .

Key words: protection, conservation, sacred art, sacred architecture, architectural monuments and cultural heritage.

Стаття надійшла до редколегії
19.06.2013 р.